

dukaları için spiritüalistlerdir. 6. Felsefe tarihinde ilk defa Meşşâîler nübüvveti bir felsefe problemi olarak temellendirmeye çalıştıkları için epistemolojiye yeni bir boyut kazandırmışlardır. 7. Fârâbî ve İbn Sînâ kıyamet ve âhiret ahvâliyle ilgili âyetlerin sembolik olduğu düşüncesinden hareketle âhiret hayatının ruhaniliğini savunurlar. 8. Meşşâîler, Aristocu anlayışla insanın sahip bulunduğu psikolojik aklın çalışmasını ontolojik (külli) bir güç kabul edilen faal aklın etkisine bağlarlar. 9. Bunların ahlâk felsefesinin temelini mutluluk anlayışı oluşturmaktadır. Dolayısıyla hayata ve olaylara bakışlarında iyimserdirler. Onlara göre genel varlık planındaki hâkim değer iyiliktir, kötülük ise cüz'î ve ârizî bir olgudur.

Sonuç itibarıyla denebilir ki İslâm felsefesinde en yaygın akım olan Meşşâîlik saf bir Aristoculuk olmadığı gibi bu kadroda yer alan filozofların felsefî sistemleri de birbirinin aynı değildir. Ayrıca her filozofun sisteminde yer yer görülen eklektisizmin tonu ve kaynağı farklı olduğu için standart bir Meşşâîlik'ten söz etmenin de imkânı yoktur. Kendi içindeki farklılıklara rağmen Meşşâîlik, İbn Sînâ felsefesinde en olgun düzeye ulaşmış ve onun külliyyatı vasıtasıyla doğrudan, Fahreddin er-Râzî'nin eserleri kanalıyla da dolaylı olarak etkinliğini sürdürmüştür. Özellikle müteahhirin dönemi kelâmcı-filozofların kitaplarında "sem'iyât" bahisleri ayrı tutulacak olursa "el-umûrül-âmmeh" genel başlığı altında işlenen felsefî ve ilmi konulardaki hâkim düşünce Meşşâîlik'tir. Hatta Meşşâîliğe karşı Eflâtunculuğu esas alarak İsrâkiyye akımını kuran Şehâbeddin es-Sühreverdî'nin bile öğrencilerine bıraktığı vasiyette kendi felsefesini temellendirdiği *Hikmetü'l-İsrâk* adlı eserini kastedip, "Onu Meşşâî yöntemi iyi bilenlerin dışında ehil olmayanlara vermeminiz" demesi (a.g.e., s. 512) Meşşâîliğin İslâm fikir, bilim ve kültür dünyası üzerinde geniş bir etki alanının bulunduğunu göstermektedir.

Bilhassa Gazzâlî tarafından, gerek ilâhiyyâtla ilgili belli başlı konulardaki görüşleri gerekse bu konuları incelerken izledikleri yöntem bakımından müslüman Meşşâî filozoflarına karşı yöneltilen eleştiriler bu harekete ağır bir darbe vurmuştur. Gazzâlî, Meşşâîliği tanıttığı *Maķāşidü'l-felâsife*'nin ardından yazdığı *Tehâfütü'l-felâsife*'de yirmi noktada topladığı temel meselelerle ilgili görüşlerini dikkate alarak Meşşâîler'in İslâm dini açısından durumlarını değerlendirmiştir. Evre-

nin başlangıçsız olduğu (kîdem-i âlem), Allah'ın ilminin sadece tümelleri kapsadığı yahut O'nun bütün eşyayı ancak küllî bilgiyle bildiği ve âhiret hayatının sadece ruhanî bir hayat olduğu şeklinde anlaşılan görüşleri dolayısıyla filozofları tekfir etmiş, diğer on yedi meseledeki görüşleriyle de bid'ata saptıklarını öne sürmüştür. Meşşâîliğe yöneltilen bu eleştiriler ve tartışmalar sonraki kelâmcılar tarafından da devam ettirilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

et-Ta'rifât, "Hükemâ'ü'l-Meşşâ'ün" md.; Kindî, *Felsefî Risâleler* (trc. Mahmut Kaya), İstanbul 2002, s. 263-277; Fârâbî, "Felsefe Öğreniminin Önce Bilinmesi Gereken Konular", *İslâm Filozoflarından Felsefe Metinleri* (trc. Mahmut Kaya), İstanbul 2003, s. 109-116; a.mlf., "Eflâtun ile Aristoteles'in Görüşlerinin Uzlaştırılması", a.e., s. 176-177; Sühreverdî, "Aydınlanma Felsefesi", a.e., s. 512; İsmail Hakkı İzmirli, *Feylesüfû'l-'Arab Ya'kûb b. İshâk el-Kindî* (trc. Abbas el-Azzâvî), Bağdad 1382/1963, s. 101-103; De Lacy O'leary, *İslâm Düşüncesi ve Tarihteki Yeri* (trc. Hüseyin Yurdaydın-Yaşar Kutluay), Ankara 1971, s. 16; a.mlf., *Mesâlikü's-şekâfeti'l-İğrikîyye ile'l-'Arab* (trc. Temmâm Hassân), Kahire 1957, s. 264-272; Ali Sâmî en-Neşşâr, *Neşetü'l-fikri'l-felsefî fi'l-İslâm*, Kahire 1977, I, 48-51; E. Brehier, *Târîhu'l-felsefe* (trc. C. Tarâbîşî), Beyrut 1982, II, 235; Mahmut Kaya, *İslâm Kaynakları Işığında Aristoteles ve Felsefesi*, İstanbul 1983, s. 59-60, 231, 282-301; a.mlf., "Felsefe", a.e., XII, 314; S. Horowitz, "Über den Einfluss des Stoicismus auf die Entwicklung der Philosophie bei den Arabern", *Greek Philosophy and the Arabs II* (ed. Fuat Sezgin), Frankfurt 2000, s. 1-20; S. Pines, "Quelques tendances antipéripatéticiennes de la pensée scientifique islamique", *Papers on Various Topics in Islamic Philosophy* (ed. Fuat Sezgin), Frankfurt 2000, s. 244-253; E. Zeller, *Grek Felsefesi Tarihi* (trc. Ahmet Aydoğan), İstanbul 2001, s. 243, 335; D. Laertios, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri* (trc. Candan Şentuna), İstanbul 2003, s. 226-232, 234; Mâcid Fahrî, "el-Meşşâ'iyetü'l-kadime", *el-Meusû'atü'l-felsefiyyetü'l-'Arabiyye*, Beyrut 1988, II, 1273-1282.

MAHMET KAYA

MEŞVERET

(bk. ŞÜRA).

MEŞVERET

İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin resmi yayın organı olarak Paris, Cenevre ve Brüksel'de yayımlanan siyasî gazete.

Türk basın tarihinin en önemli ürünlerinden olan gazete, İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin Paris şubesi başkanı Ahmed Rızâ tarafından 1 Aralık 1895'te çıkarıl-

maya başlandı. *Mechveret supplément français* başlığını taşıyan Fransızca nüshası da 7 Aralık'ta yayın hayatına girdi. *Meşveret* 6 Mayıs 1898'e kadar otuz sayı, Fransızca nüshası da 1908'e kadar 202 sayı yayımlandı. Gazetede *Meşveret* başlığının altında "ve şâvirhüm fi'l-emr" âyeti (Âl-i İmrân 3/159) yer almakta, "Osmanlı İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin vâsita-i neşriyatıdır" denilmektedir. İlk zamanlarda on beş günde bir altı ile on sayfa halinde ve el yazısı taşbaskı olarak çıkarılmaya başlanan gazetenin iki veya dört sayfası "İlâve-i Meşveret" başlığıyla veriliyordu. 12-23. sayılar matbaa hurufatıyla basılmış, 13. sayıdan itibaren "İlâve-i Meşveret" terkedilmiş ve zamanla yayım takvimi aksamıştır.

İlk sayısındaki mukaddimede din ve millet ayırımı yapmadan bütün Osmanlılar'ı ittihat ve ittifaka davet eden Ahmed Rızâ devlete ve Osmanlı hânedanına saygı gösterip kanun dairesinde itaat edeceğini, ancak umurun menfaatine zararlı işlerde tenkitten çekinmeyeceğini belirterek padişahın dalkavuşu olmadığı gibi milletin de riyakâr bir nedimi olmayacağını ifade etmiştir. Bir diğer vurgu da adalet müessesesinin padişahın keyfî ve müstebit siyasetine kurban edildiği hususudur.

Gazetenin başlıca yazarları Ahmed Rızâ, Hoca Kadri, Halil Ganem, "Bir Kürd" imzasıyla Abdullah Cevdet, "Sâî" imzasıyla Şerefeddin Mağmûmî ve Mizancı Murad'dır. Ayrıca cemiyet üyeleri ve okuyuculardan gelen ve bazıları açık ad yerine M.C., M.F., H.H., K.M., A.D. gibi rumuzlar taşıyan birçok mektup ve yazı da gazete de yer alıyordu. Ahmed Rızâ, devletin verdiği görev ve maaşları kabul edip kendisini terkeden bir kısım arkadaşının asıl niyetinin imzalarını saraya karşı bir şantaj olarak kullanıp menfaat temin etmek olduğunu düşünerek yazılarda rumuz kullanmayı zorunlu kıldığını ve kişilerin söz eden yazıları yayımlamadığını kaydetmektedir (*Meclis-i Mebusan ve Ayân Reisi Ahmed Rıza Bey'in Anıları*, s. 20).

Meşveret'in neşriyatından rahatsız olan Bâbîlî'nin Fransız hükûmetine başvurusu üzerine gazetenin Fransa'da basım ve dağıtımı yasaklandı ve Ahmed Rızâ'nın sınır dışı edilmesine karar verildi. Kararı protesto eden Ahmed Rızâ, Fransız basınında kendisine geniş destek sağlayınca hükûmet sadece Türkçe gazetenin Fransa sınırları içinde basılmasını ya-

sakladı. Bunun üzerine Ahmed Rızâ Cenevre'ye giderek 29 Nisan 1896'dan itibaren *Meşveret*'i burada çıkarmaya başladı. Ancak Mizancı Murad'ın Mısır'da yayımladığı *Mizan* gazetesinin kısa zamanda cemiyet mensupları arasında kabul görmesi, ardından Murad Bey'in Avrupa'ya geçmesi üzerine Ahmed Rızâ *Meşveret*'in 3 Aralık 1896 tarihli 23. sayısında, "*Mizan*'ın memleketimizde şöhreti ve *Meşveret*'e hakk-ı tekaddümü vardır. Türkçe *Meşveret* yerine bu aydan itibaren *Mizan* çıkacak, *Meşveret*'in Fransızca'sı yine devam edecektir" diye bir ilân verdi.

1897 yazında Mizancı Murad ve bazı arkadaşları Bâbü'lî ile anlaşıp *Mizan*'ın yayımını durdurunca Ahmed Rızâ bunu bir ihanet olarak niteleyip *Meşveret*'i Brüksel'de yeniden çıkarmaya karar verdi. Ancak Bâbü'lî'nin Belçika hükümetiyle görüşüp Ahmed Rızâ'yı sınır dışı ettirme girişimi ve Cenevre'de yeniden oluşan İttihat ve Terakkî yönetiminin *Osmanlı* gazetesini yayımlamaya başlaması *Meşveret*'in neşrini güçleştirdi. Buna rağmen

Ahmed Rızâ Brüksel'de kendisini destekleyen Georges Lorand adlı bir Belçika milletvekilinin editörlüğü altında gazeteyi çıkarmaya başladı (24 Aralık 1897 – 6 Mayıs 1898, sy. 28-30). 29. sayısı 14 Ocak'ta yayımlanan gazetenin 30. sayısı dört ay gecikmeyle 6 Mayıs 1898'de çıkarılabildi. Bu arada Ahmed Rızâ, İstanbul'un baskısıyla Belçika hükümeti tarafından da sınır dışı edilmişti. Fransa'da açtıkları dava istedikleri gibi sonuçlanınca *Meşveret*'in tekrar Paris'te yayımına devam etmesini düşünen Ahmed Rızâ bunun için Fransız makamlarına başvurdu, ancak olumlu cevap alamadı. Bunun üzerine 6 Mayıs 1898'deki 30. sayıda cemiyetin *Türkçe Osmanlı* ve Arapça *Sadâ-yı Millet* gazetelerini çıkaracağını, dolayısıyla *Meşveret*'i neşre gerek kalmadığı için ileride icap ettiği takdirde tekrar yayımlayacağını bildirerek gazeteyi son defa durdurdu, kendisi de arada bir *Osmanlı*'da yazı yazdı. Gazetenin Fransızca nüshası ise devam edecekti.

Fransızca *Mechvéret*'te Jön Türkler'in organı olduğu belirtiliyor, ayrıca Auguste

Comte'un bulduğu pozitivist takvim kullanılıyordu. 19. sayıdan itibaren başlığın altına pozitizmin sloganı olan "ordre et progrès" (nizam ve terakkî) ibaresi konulmuş, bazı okuyuculardan gelen tenkitler üzerine "dinsizlik suçlamalarına meydan vermemek için" 33. sayıdan sonra ibare kaldırılmıştır; ancak 1 Aralık 1898'de bu ibare tekrar kullanılmaya başlanmıştır. İlk sayılarda tek sayfa çıkarılan *Mechvéret* muhtevanın yoğunluğuna göre sayfa sayısını arttırmıştır. Yazarları Halil Ganem (Katolik Arap), Ahmed Rızâ, G. Ümid mahlasıyla Aristidi Paşa (Ortodoks Rum), Albert Fua (yahudi), Anmekyan (Pierre Anmeghian) Efendi'den (Ermeni) oluşuyordu ve bir anlamda Osmanlı kompozisyonunu ifade etmekteydi.

1897 Türk-Yunan meselesiyle ilgili olarak 35. sayıda yayımlanan bir yazıda Osmanlılar hatalı gösterilince *Mechvéret* cemiyetin resmi yayını olmaktan çıkarıldı. Aristidi Efendi'nin yazdığı yazıda Girit'te isyancılar haklı görülüyordu. Cemiyet mensupları buna tepki gösterip tekzip edilmesini istediler. Ahmed Rızâ bunu kabul etmeyince cemiyetten ihraç edildi. Gazete II. Meşrutiyet'ten sonra 202. sayı ile sona erdi.

Mechvéret'te özellikle Türkler hakkında Avrupa kamuoyunu bilgilendirmeye, Avrupalı hükümetleri ve devlet adamlarını etkilemeye yönelik beyannâmeler, yazılar ve açık mektuplar neşredilmekteydi. Ayrıca Avrupa'da Türkler ve müslümanlar hakkındaki aleyhte neşriyatta karşı bir tepki vardı. *Meşveret*'te ise padişah ve yönetim tarzına yönelik eleştiriler ağırlıktaydı. Gazete, Ahmed Rızâ'nın görüşleri çerçevesinde Osmanlı devlet idaresinin şiddet kullanılmadan devrilmesi ve bunun için yabancı müdahalesine taraftar olunmaması yolunda yayın yapıyordu.

Ahmed Rızâ hâtrâtında gazeteleri güç şartlar ve maddî imkânsızlıklar altında çıkardığını söylemekte ve başlıca maddî destekçileri olarak Stockholm elçisi Şerif Paşa, Mısırlı İzzet Paşa, Mısırlı Prens Nazlı Hanım, Mehmed Ali Paşa'nın zevcesi Enise Hanım, Girit'ten İbrâhim Edhem Bey ve Mısırlı Said Halim Paşa'nın adlarını vermektedir (*Meclis-i Mebusan ve Ayân Reisi Ahmed Rıza Bey'in Anıları*, s. 19).

Meşveret sadece bir gazete olarak değil Türk basın ve yayın tarihinde bir fikir organı olarak da önemlidir. Ziyaeddin Fahri Findikoğlu bir *Meşveret* monografisi yayımlayacağını söylemekle birlikte

Deuxième année. — N° 40.

SUPPLEMENT FRANÇAIS

1er Août 1897.REDACTION
48, Rue Monge, 48
PARIS**MECHVERET**Organe de la Jeune Turquie
Publié sous la Direction de AHMED RIZAPARAISANT 2 FOIS PAR MOIS
Prix du Numéro
10 CENTIMES

Le *Times* et le *Temps* ont rapporté dans un de leurs derniers numéros, et leur affirmation n'a provoqué aucune contradiction jusqu'ici, que Mourad Bey aurait pris l'engagement, au nom du parti de la Jeune Turquie, d'accepter la trêve offerte par le Sultan et de rentrer à Constantinople, confiant dans la parole donnée par Abdül Hamîd de réaliser des réformes tangibles et sérieuses.

Mourad-Bey est certainement un homme distingué et loyal; mais il ne représente, après tout, que lui seul ou ceux qui lui auraient accordé une délégation pour pouvoirs réguliers — ce que nous ignorons. Nous ne croyons pas, en tous cas, qu'il puisse parler au nom du parti de la Jeune Turquie dont les nombreux éléments sont épars à l'étranger, aussi bien que dans l'intérieur de l'Empire ottoman.

Mourad Bey est libre de croire aujourd'hui à la parole de celui sur le compte duquel il nourrirait tout récemment encore une méfiance qui paraissait invincible; mais encore une fois, nous sommes forcés de déclarer que le parti de la Jeune Turquie ne saurait être engagé tout entier par une seule individualité plus ou moins par Mourad Bey que par n'importe lequel d'entre nous.

De concert avec plusieurs de nos compatriotes appartenant à diverses confessions nous avons élaboré et publié un programme auquel nous entendons, en ce qui nous concerne, démontrer inébranlablement l'adhésion. Le but à poursuivre est élevé: il s'agit du bonheur, de la prospérité et de l'avenir de notre commune patrie.

Nous souhaitons que ceux, bien rares d'ailleurs, qui pour des motifs restés jusqu'ici inexpliqués semblent renoncer à la lutte n'aient pas à s'en repentir.

Le procès intenté au *Mechveret* devrait être jugé le 21 juillet. Mr Labri, un de nos défenseurs s'étant mis tout de suite à la disposition du tribunal: mais M. Millerdan, député, autre défenseur du *Mechveret*, ayant à plaider ce jour-là la Cour d'Assises, demandant un ajournement aux 21, 24 ou 28 juillet. C'est alors qu'intervint l'Ambassade ottomane demandant, au nom du Sultan, la remise sine die du procès. Cependant, le Tribunal a cru devoir fixer une date, et l'affaire sera appelée le 4 août.

CHOSSES DE TURQUIE

En parlant de la nomination de M. Zinovief à Constantinople, le *Times* a montré assez ironiquement que le nouvel ambassadeur de Russie se montrera aussi empressé à soutenir une politique de réformes que son prédécesseur. Or, M. Nelidof a constamment entravé toutes réformes sérieuses. M. Zinovief n'aura des ions aucune difficulté à marcher sur ses traces.

Du reste, M. Zinovief connaît trop bien les traditions de son pays, pour les avoir longtemps pratiquées au département asiatique. L'ambassade de la veille, il cherchera à aggraver la situation de la Turquie en y favorisant la prépondérance du Palais. Mais les plans les mieux combinés, les desseins les plus tendreux sont parfois déjoués par les événements, produits eux-mêmes par un ensemble de facteurs: les intérêts et les sentiments contraires, le patriotisme et l'impérialisme, qui dans la politique, comme à la guerre, jouent un grand rôle.

M. Zinovief était au plus mal avec M. Giers, qui l'avait désigné en le nommant à Stockholm. Caractère entier et envahissant, il ne pouvait pas convenir à M. Giers, dans la politique terre à terre ne s'accommodant point des vicissitudes de son subordonné et qui ne visait qu'à la conservation de son portefeuille et à l'avancement de ses fils.

Nous accueillons, en tout cas, l'arrivée du nouveau représentant du Tsar à Constantinople, sans aucune illusion, mais avec sans appréhension exagérée. Malgré quelques variantes de pure apparence, la politique de la Russie, quelque soit le personnel diplomatique, a été, est et sera la même. Il appartenait donc aux ottomans et à celles des puissances, s'il y en a, qui tiennent à la régénération de la Turquie, d'en neutraliser les effets.

L'illustre général Brialmont dit dans son récent et remarquable ouvrage sur l'Empire ottoman: « C'est l'intérêt général qui exige qu'une grande puissance ne possède les Dardanelles et Constantinople... La grande puissance qui étendrait sa domination sur la Turquie acquerrait une influence politique et commerciale énormes. Cette influence serait particulièrement redoutable pour les pays voisins, si elle était exercée par la Russie, car la population des Etats balkaniques et d'une partie de l'Autriche est slave et orthodoxe. C'est ce qui fit dire à M. Thiers avec quelque exagération: « Quand la Russie aura mis un pied sur les Dardanelles et l'autre sur le Sund, le vieux monde tombera dans l'esclavage et la liberté émigrera en Amérique ».

D'après un télégramme reproduit par le *Temps*, M. Cambon, après deux ajournements, a enfin été reçu par le Sultan, en audience de congé.

De son côté, le *Times* recevait le télégramme suivant: « A l'audience obtenue par M. Cambon, le s. chez le Sultan, suite allusion à la situation politique présente a été évitée, par défiance au vœu exprimé d'avance par M. Cambon, à cet effet ».

Le *Tagblatt* de Berlin rapporte en outre qu'à la réception offerte par M. Cambon la veille de son départ, à la colonie, « la santé du Sultan fut proposée d'une façon tiède, mais l'ambassadeur ne porta aucune attention sur ses lèvres ».

Depuis longtemps déjà, le corps diplomatique à Constantinople se plaint des ajournements auxquels les audiences sont sujettes. Les chefs de missions ont le devoir de solliciter des audiences et le souverain a le droit d'en fixer la date; mais, une fois que cette date est fixée et à moins d'un cas de force majeure, il est correct et digne de s'y tenir, car l'exactitude est la politesse des rois. Les Sultans Mahmoud, Medjid et Aziz se conformaient strictement à cette règle, alors que l'importance et l'influence de l'Empire Ottoman étaient certes plus considérables qu'elles ne le sont actuellement. Abdül-Hamid est complètement dans l'erreur, en s'imaginant qu'il est grandiose et majestueux de faire attendre, pour ainsi dire, antichambre pendant plusieurs semaines aux ambassadeurs, tandis qu'il les ombre, eux et leurs suites, d'attentions somnolentes et d'autres circonstances. Or, dans les chasses diplomatiques, il est indispensable de ne jamais se départir de la juste mesure, et d'ailleurs Abdül-Hamid a pu apprendre, à ses dépens, qu'à vouloir aujourd'hui s'exposer à des froissements. Ainsi, tel ambassadeur ne finit pas tout dire, en présence d'ajournements répétés, que le jour enfin désigné pour la présentation de ses lettres de créance ne lui convenant pas, attendu que ce jour-là précisément il comptait

1 Ağustos 1897
tarihli
Meşveret
gazetesinin
Fransızca
ekinin
ilk sayfası

böyle bir çalışma mevcut değildir. Meşveret ile (fotokopi) Fransızca nüshasının eksik birer koleksiyonu İslâm Araştırmaları Merkezi (ISAM) Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Osmanlı yönetiminin gazetesinin yayınları hakkındaki mütalaaları için bk. BA, Y.MTV, 7 S 1314/no 224/1422; BA, Y.A. HUS, 16 S 1313/ no 384; Z. Fahri Fındıkoğlu, *Auguste Comte ve Ahmet Rıza*, İstanbul 1962, s. 6, 12; E. E. Ramsaur, *Jön Türkler ve 1908 İhtilâli* (trc. Nuran Ülken), İstanbul 1972, s. 39-40, 42, 45, 51, 52, 53; Şerif Mardin, *Jön Türkler'in Siyâsî Fikirleri: 1895-1908*, İstanbul 1983, s. 129-162; M. Şukr-ü Hanioğlu, *Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük: 1889-1902*, İstanbul 1985, s. 109, 203-204, 209, 272-273, 279, 317, 343, ayrıca bk. tür.yer.; a.mlf., "Jön Türk Basını", *TCTA*, III, 846-847; a.mlf., "İttihat ve Terakki Cemiyeti", *DİA*, XXIII, 477-478; *Meclis-i Mebusan ve Ayân Reisi Ahmed Rıza Bey'in Anıları* (haz. Bülent Demirbaş), İstanbul 1988, s. 12-20; Muammer Göçmen, *İsviçre'de Jön Türk Basını ve Türk Siyasal Hayatına Etkileri: 1889-1902*, İstanbul 1995, s. 121, 167, 168; Hidayet Uğur, "Jön Türklerin Çıkarıldığı Gazeteler: Meşveret", *Türk Düşüncesi*, IV/19, İstanbul 1955, s. 7-19; Ziyad Ebüzziya, "Ahmed Rıza", *DİA*, II, 125.

AZMİ ÖZCAN

MEŞVERET MECLİSİ

(bk. MECLİS-i MEŞVERET).

MEŞYEHA

(bk. FEHRESE).

METÂ

(المَتَاع)

Dünyada insanların
istifade etmesine elverişli nimet
ve imkânlar için kullanılan
bir Kur'an tabiri.

Sözlükte "gelişme, en iyi duruma gelme, uzama, büyüme" gibi anlamlara gelen mütû masdarından isim olan metâ kelimesi (çoğulu emtia), "insanın elde edip yararlanmak istediği her türlü maddî değer ve ihtiyaç maddesi demektir. Daha dar anlamda özellikle hububat nevi saklanabilir gıda maddeleri ve giyim kuşam gibi orta ömürlü, kap kakak, alet edevat ve mefruşat türü uzun ömürlü kullanım değerine sahip dayanıklı şeyler için kullanılır. Metâ ve aynı kökten müt'a kelimeleri, erkeğin eşinin geçimini sağlamak üzere ona vermekle yükümlü olduğu

maddî değeri ve özellikle hanımını boşaması halinde ona ödeyeceği nafakayı ifade etmekte, ayrıca "mehir" mânasına da gelmektedir. Kadınlı erkeğin belirli maddî menfaat karşılığında gerçekleştirdiği sınırlı süreli evliliğe "müt'a nikâhı", aynı yılın hac ayları içinde umreyi ve haccı ayrı ayrı niyet ve ihramla yapmak suretiyle eda edilen hacca da "temettu' haccı" denilmektedir (Râgıb el-İşfahânî, *el-Müfredât*, "mt'a" md.; İbnü'l-Esîr, IV, 292-293; *Lisânü'l-'Arab*, "mt'a" md.; Tehânevî, II, 1334).

Metâ kelimesi Kur'an-ı Kerim'de biri çoğul şeklinde olmak üzere otuz beş âyetle geçmekte, ayrıca otuz beş âyetle aynı kökten çeşitli isim ve fiiller yer almaktadır. Hadislerde de benzer kullanımlara sıkça rastlanır (Wensinck, *el-Mu'cem*, "mt'a" md.). Bazı âyetlerde ve ilgili hadislerin çoğunda metâ, herhangi bir değer yüklenmeksizin dünya hayatının normal ihtiyaç maddeleri için kullanılmıştır. Meselâ Hz. Âdem ve eşi şeytan tarafından aldatıldıktan sonra bulundukları yerden çıkarılıp arza indirilmiş ve orada kendileri için "yerleşecek bir yer ve ihtiyaç maddeleri" (metâ) bulunduğu bildirilmiştir (el-Bakara 2/36). Yine, boşanmış kadınlara faydalanacakları uygun şeyler verilmesini emreden âyetle de (el-Bakara 2/241) kelime bu anlamda geçmektedir (ayrıca bk. el-A'râf 7/24; en-Nûr 24/29; el-Ahzâb 33/53). Bir âyetle, Allah'tan af dileyip tövbe edenlere ödül olarak verilecek maddî nimetlerin "güzel bir metâ" nitelmesiyle anıldığı görülür (Hûd 11/3). Hz. Peygamber de en hayırlı dünya metânının faziletli bir zevce olduğunu belirtmiştir (Müslim, "Raâ", 59; İbn Mâce, "Nikâh", 5).

İslâm'ın başlangıcından itibaren Hz. Peygamber'e ve dine karşı cephe alanların başında müreffeh bir hayat süren, kendilerini soylu ve üstün kabul eden zengin aristokrat kesimler yer alıyor, bunlar büyük ölçüde yoksul ve mazlum kişilerden oluşan müslümanları küçümsüyorlardı. Bu sebeple metâ kelimesinin yer aldığı âyetlerin çoğunda kelimenin putperest dünya görüşünün en önemli ahlâkî problemlerinden olan maddeperestlik bağlamında kullanıldığı görülmekte, insanın söz konusu değerlerin cazibesine kapılıp hayatını sadece bunları elde etme uğruna tüketmek yerine kendisine âhîret mutluluğunu ve nimetlerini kazandıracak işlere yönelmesi gerektiği bildirilmektedir. Buna göre, "Dünya hayatı aldatıcı bir metâdır" (Âl-i İmrân 3/185; el-Hadîd 57/20); "Dünyanın metâî azdır, Al-

lah'a karşı saygısı olanlar için âhîret daha hayırlıdır" (en-Nisâ 4/77; ayrıca bk. et-Tevbe 9/38; er-Ra'd 13/26). Âl-i İmrân sûresinin 14. âyetinde nefsanî arzulara ve özellikle kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, özel yetiştirilmiş soylu atlara, sağlamal hayvanlara ve ekinlere düşkünlüğün çekici kılındığı belirtiltikten sonra bütün bunların dünya hayatının metâ olduğu, halbuki insanın Allah katındaki güzel yeri ve üstün mertebeyi hedeflemesi gerektiği bildirilmekte, böylece hem metâ kavramının içeriğine ışık tutulmakta hem de maddî değerler karşısında takınılacak tavrın ölçüsüne işaret edilmektedir. Kur'an bir yandan, kendilerini dünyanın geçici menfaatlerinin cazibesine kaptırarak bunların ötesinde değer tanımayanların kapıldıkları derin yanılgıya dikkat çekmek, diğer yandan da toplumda dinî ve insanî sorumluluk bilincini geliştirmek, ayrıca maddî sıkıntı içinde yaşayan ve bundan dolayı aşağılanan müslümanları teselli edip asıl saygınlığın âhîret kurtuluşuna ulaşmak amacıyla çaba harcamak olduğunu, her kişinin ölümü tadacağını ve Allah katında herkesin yaptığı için karşılığını eksiksiz bulacağını, kendilerini ateşten koruyacak işler yapanların büyük kurtuluşa ereceklerini hatırlatmakta ve dünya hayatının aldatıcı bir metâdan ibaret bulunduğunu bildirmektedir (Âl-i İmrân 3/185). Pek çok kaynakta yer alan bir hadiste (meselâ bk. *Müsned*, II, 303, 334, 372; Müslim, "Birr", 60), dünyada iken bazı hayırlı ameller işlemekle birlikte başkalarının haklarını gasbettiği için âhîrette tam bir ziyana uğrayacak olanlar "ellerinde parası ve metâ kalmamış müflisler" diye nitelenmiştir.

Metâ kavramı maddî ve geçici nimet ve imkânları içerdiğinden İslâmî kaynaklarda konunun ahlâkla münasebeti, bu nimet ve imkânlar karşısında takınılması gereken tutumun ölçüsüyle ilgili görüşler genellikle dünya kelimesi çerçevesinde ortaya konmuş, başta Gazzâlî olmak üzere bilhassa mutasavvıflar tarafından bu hususta zengin bir literatür oluşturulmuştur (geniş bilgi için bk. DÜNYA).

Fıkıh literatüründe metâ özellikle giyim kuşam, mefruşat ve süs eşyaları gibi insanların ihtiyaçlarını doğrudan gideren dayanıklı malları ifade eder. Dolayısıyla kullanılarak tüketilen dayanıksız şeyler kelimenin kapsamına girmez. Fertlerin ağırlıklı olarak kendileri için üretim yaptığı tabii geçimlik ekonomilerden piyasa